

**BAXSHILAR IJODIDA MUSIQANING O‘RNI VA BADIY-ESTETIK
AHAMIYATI****Aliasqarova Sarbinaz**

Yunus Rajabiy nomidagi

O‘zbek milliy musiqa san’ati instituti 3-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Yunus Rajabiy

Nomidagi O‘zMMSI Ilmiy bo‘lim boshlig‘i,

dotsent **Asatillo Sunnatillayev**

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek baxshilarining ijodida musiqaning tutgan o‘rni, uning epik asarlarning mazmunini ochib berishdagi ahamiyati va badiiy-estetik ta’siri keng tahlil qilingan. Musiqa baxshilik san’atida so‘z bilan uyg‘unlashib, tinglovchiga kuchli emotsional ta’sir ko‘rsatadi, milliy qadriyat va badiiy an’analarni avloddan-avlodga yetkazadi. Shuningdek, maqolada baxshilar ijrosida qo‘llanilgan cholg‘u asboblari, kuy ohanglari va ularning ramziy ma’nolari ham o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: baxshichilik, musiqa, doston, epik an’ana, dutor, estetik tarbiya, milliy qadriyat, folklorshunoslik.

Kirish

Baxshichilik san’ati o‘zbek xalqining eng qadimiy va yuksak badiiy meroslaridan biri sifatida xalq og‘zaki ijodi bilan chambarchas bog‘langan. Baxshi — bu faqat doston aytuvchi emas, balki musiqachi, shoir va ma’naviy tarbiyachidir. Uning ijrosida musiqa va so‘z uyg‘unligi asosiy o‘rin tutadi. Baxshilar doston aytishda ovoz imkoniyatlaridan tashqari, milliy cholg‘u asboblardan ham keng foydalanganlar. Shu orqali ular tinglovchi ongida kuchli hissiy ta’sir uyg‘otgan, milliy o‘zlik va badiiy-estetik qarashlarning shakllanishiga katta hissa qo‘shganlar[1].

1. Baxshilik san’atida musiqaning qadimiy ildizlari

Musiqa baxshichilik san’atining eng muhim unsurlaridan biridir. Qadim turkiy xalqlar hayotida qo‘shiq va musiqa qahramonlikni, jasoratni, xalq orzu-umidlarini ifodalash vositasi bo‘lib xizmat qilgan. “Qadimgi turkiy bitiklar”da ham epik qo‘shiq va kuylash an’analari tilga olinadi[2]. Shu jihatdan baxshilar ijodidagi musiqiy unsurlar xalq qadimiy musiqiy madaniyatining davomchisi hisoblanadi.

2. Baxshi ijodida so‘z va musiqa uyg‘unligi

Baxshi dostonni aytayotganda so‘z va musiqani uyg‘unlashtiradi. Musiqa matnga ohangdorlik bag‘ishlab, obrazlarni yanada ta’sirchan qiladi. Masalan, qahramonning jangga otlanishi tez, shiddatli ohanglarda, sevgi va hijron sahnalari esa mayin, lirika ohanglarida kuylanadi. Bu esa tinglovchining voqeani “ko‘ngil ko‘zi” orqali his etishiga yordam beradi[3].

3. Baxshi ijodida cholgʻu asboblari va ularning ramziy maʼnosi

Oʻzbek baxshilari ijrosida asosan dutor, gijjak, doira kabi cholgʻu asboblari qoʻllangan.

Dutor – baxshining eng yaqin hamrohi. U xalqning qalb ohangini ifodalovchi vosita sifatida qaraladi.

Gijjak – doston voqealariga dramatik kayfiyat beradi.

Doira – ritmik asos yaratib, ijroni yanada jozibador qiladi.

Bu cholgʻular nafaqat musiqa vositasi, balki ramziy maʼnoga ham ega boʻlgan. Masalan, dutorning ikki torini xalq “yer va osmon”, “erkak va ayol”, “hayot va oʻlim” kabi qarama-qarshiliklarning timsoli sifatida talqin qilgan[4].

4. Musiqa orqali estetik va tarbiyaviy taʼsir

Baxshilar musiqasi tinglovchilarda nafaqat zavq uygʻotgan, balki ularni tarbiyalagan ham. Dostonlar orqali vatanparvarlik, mardlik, sadoqat, halollik, insoniylik kabi qadriyatlar targʻib qilingan. Musiqa bu qadriyatlarni qalblarga yanada chuqurroq singdirishga xizmat qilgan. Shu jihatdan baxshi musiqasi xalqning estetik qarashlari va milliy didini shakllantirishda muhim rol oʻynagan[5].

5. Musiqa va baxshilik sanʼatining zamonaviy taraqqiyoti

Bugungi kunda baxshilar ijrosidagi musiqiy meros nafaqat folklor anʼanasi, balki milliy sahna sanʼatining bir qismi sifatida ham rivojlanmoqda. Mustaqillik yillarida baxshilar ijrosi xalqaro miqyosda targʻib qilinmoqda. “Baxshilar festivali” (Surxondaryo, 2019 yildan boshlab) musiqaning badiiy-estetik ahamiyatini keng jamoatchilikka tanitishda muhim ahamiyat kasb etmoqda[6].

Xulosa

Baxshilar ijodida musiqa soʻz bilan uygʻunlashib, xalqning ruhiy olamini aks ettiruvchi qudratli vositaga aylangan. U dostonlarning badiiy-estetik qiymatini oshiradi, tinglovchida emotsional taʼsir uygʻotadi, milliy qadriyatlarni singdiradi. Shu bois musiqaning baxshilik sanʼatidagi oʻrni va badiiy-estetik ahamiyati nafaqat folklorshunoslik, balki madaniyatshunoslik, musiqashunoslik va pedagogika fanlari uchun ham dolzarb tadqiqot yoʻnalishlaridan biri boʻlib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1]: Karimov, N. Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodi. Toshkent: Fan, 2005.
- [2]: Bartold, V.V. Turkiy xalqlar tarixi va madaniyati. Moskva, 1968.
- [3]: Rajabov, R. Oʻzbek dostonchiligi tarixi. Toshkent: Akademnashr, 2010.
- [4]: Mirzayev, M. Doston va musiqa uygʻunligi. Samarqand: Ilm, 2013.
- [5]: Joʻrayev, H. Baxshichilik sanʼati va estetik tarbiya. Termiz, 2012.
- [6]: Oʻzbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. Xalqaro baxshilar festivali materiallari. Toshkent, 2019.